

AGNIESZKA SZLACHTA
KRZYSZTOF FLASIŃSKI

INTERFERENCJE JĘZYKOWE I KULTUROWE W NAUCZANIU JĘZYKA POLSKIEGO JAKO OBCEGO UCHODŹCÓW WOJENNYCH Z UKRAINY (WYNIKI BADAŃ ANKIETOWYCH)

Interferencje – najogólniej rzecz ujmując – są rozumiane jako przenikanie niektórych właściwości języka i kultury poza obszar ich pierwotnego występowania. Stanowią podstawę – typowych i powtarzalnych w danej grupie uczących się – błędów związanych zarówno z komunikacją językową, jak i z szeroko pojętym funkcjonowaniem w odmiennej kulturowo przestrzeni. Zjawisko to można uznać za „szczególnie niebezpieczne, gdyż usypia czujność uczącego się lub tłumacza, przekonanych, że tworzą poprawną konstrukcję, która jednak okazuje się błędna” (Kaleta, 2013, s. 123). Jak wynika z badań, interferencje językowo-kulturowe mogą realizować się nie tylko w postaci negatywnych wpływów zaburzających komunikację, lecz również jako „słowa-kładki, na których spotykają się ludzie różnych światów” (Burkacka, Pawelec i Zdunkiewicz-Jedynak, 2010).

1. ZAŁOŻENIA TEORETYCZNE

Zachodzące we współczesnym świecie przemiany – związane m.in. z nasilonymi migracjami ludności przyczyniającymi się do powszechnej dziś wielokulturowości i wielojęzyczności społeczeństw – powodują konieczność odmiennego spojrzenia na

Dr AGNIESZKA SZLACHTA – Uniwersytet Szczeciński, Wydział Humanistyczny, Instytut Językoznawstwa; e-mail: agnieszka.szlachta@usz.edu.pl; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7216-7892>.

Dr KRZYSZTOF FLASIŃSKI – Uniwersytet Szczeciński, Wydział Humanistyczny, Instytut Literatury i Nowych Mediów; e-mail: krzysztof.flasinski@usz.edu.pl; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2977-2752>.

nauczanie języków obcych (Gębał, 2016, s. 77). Mechanizm powstawania interferencji językowych obejmuje przetwarzanie zmagazynowanej wiedzy językowej – przede wszystkim przez porównywanie i kategoryzację – w sytuacji nierówności zasobów językowych użytkownika języka (Marcinkiewicz, 2013, s. 75). Przy zróżnicowanych kompetencjach w zakresie dwóch języków za oczywiste należy uznać dominujące znaczenie języka ojczystego. Z tego też powodu przenoszenie pewnych wzorców do języka przyswajanego jest naturalne dla procesu glottodydaktycznego (Maliszewski, 2016, s. 129).

Nie bez znaczenia pozostaje pokrewieństwo językowe istniejące wśród narodów słowiańskich (Pančikova i Horák, 2020, s. 82), które wywodzą się z dawnej prasłowiańskiej wspólnoty. W toku historycznego rozwoju kształtowały się one jednak w odmienny sposób (zob. Łesiów, 2003). Interferencjami w obszarze języka polskiego i innych języków słowiańskich zajmowało się wielu badaczy (m.in. Przechodzka, 1993; Jachimowska, 1999; Baraniwska, 2007; Krawczuk, 2010; Dąbrowska, Dobesz i Pasieka, 2010; Borysiewicz, 2013; Górska, 2015; Kowalewski, 2015; Hirniak, 2020; Izdebska-Długosz, 2021a, 2021b; Przechodzka i Hudy, 2021).

W języku polskim i ukraińskim występują liczne podobieństwa, które należy uzasadnić w szczególności tym, że języki te „przez dłuższy czas stykały się ze sobą bezpośrednio, a przez bliskie sąsiedztwo na przestrzeni wieków mieszały się, ścierały i uzupełniały się nawzajem” (Hirniak, 2020, s. 176). W tym wypadku możemy mówić o interkomprehensji, pozwalającej na „używanie (tj. głównie rozumienie, ale także podejmowanie działań produktywnych) języka obcego, którego nie uczono się intencjonalnie, ale który jest leksykalnie i gramatycznie podobny do znanego już «języka pomostowego», będącego zazwyczaj (choć niekoniecznie) językiem ojczystym” (Saturno i Gębał, 2022, s. 214–215), i – szybko uzyskiwanej – słowiańskiej komunikatywności międzyjęzykowej (Hofmański, 2012, s. 91). Zjawisko to oddziałuje na świadomość uczących się i ich subiektywne odczucia – język polski wydaje im się łatwy w początkowych fazach nauki (Krawczuk, 2013), jednak z tego powodu wpadają w „pułapkę komunikatywności” (Skalska i Skalski, 1995). W tej sytuacji pojawia się także asymetria w zakresie nabywania sprawności receptywnych i produktywnych.

Na ścisłe związki języka i kultury wskazywali badacze związani m.in. z nurtem etnolingwistyki i semantyki. Uwzględniając osiągnięcia etnolingwistyki, można przyjąć założenie, że podczas nauki języka obcego istotne jest nie tylko poznanie zasobu leksykalnego i struktur gramatycznych, lecz również tła historycznego, kulturowego oraz społecznego. Znajomość kontekstu jest niezbędna do prawidłowego formułowania oraz rozumienia wypowiedzi, a brak wiedzy z tych obszarów może wpływać na poczucie obcości – również językowej czy raczej komunikacyjnej (Dąbrowski, 2001, s. 74). Wydaje się to szczególnie ważne w nauczaniu języków słowiańskich, ponieważ – ze

względu na „powinowactwo językowe Słowiańszczyzny, ciągłe bardzo ścisłe więzi i języków, i kultur, bliskie sąsiedztwo, a w przypadku Polaków, Białorusinów, Ukraińców i Rosjan stulecia funkcjonowania w jednym państwie” (Niewiara, 2015, s. 292) – może dojść do błędów powodujących zmianę znaczenia lub wydźwięku wypowiedzi. Interferencję kulturową definiuje się jako „nie tylko prostą interakcję międzykulturową; to także, a może przede wszystkim, wzajemne oddziaływanie na siebie” (Golka, 2016, s. 47).

2. CEL PROWADZONYCH BADAŃ I METODA BADAWCZA

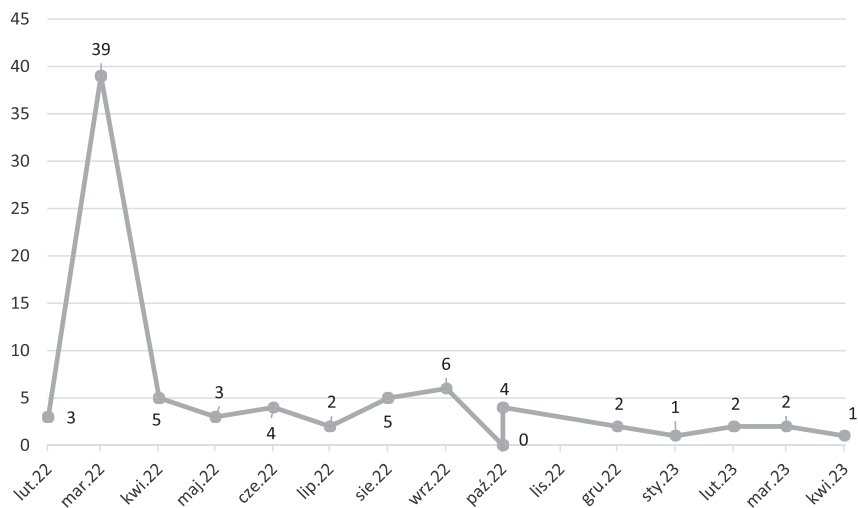
Przeprowadzone badania ankietowe miały na celu analizę zjawiska interferencji językowej i kulturowej z perspektywy osób pochodzących z Ukrainy, które uczą się języka polskiego, a także poznanie ich subiektywnych opinii na temat uczenia się polszczyzny. Ponadto podczas badania zgromadzono dane społeczno-demograficzne mające znaczenie dla planowania procesu dydaktycznego.

Grupę badaną stanowili uczestnicy intensywnych kursów języka polskiego, realizowanych przez Wydział Humanistyczny Uniwersytetu Szczecińskiego na zlecenie Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Szczecinie w ramach programu: „Razem Możemy Więcej – pierwsza edycja programu aktywizacyjnego dla cudzoziemców na lata 2022–2023”. Respondenci uczestniczyli w kursach od 7 marca do 22 czerwca 2023 r.

3. STRUKTURA SPOŁECZNO-DEMOGRAFICZNA GRUPY BADANEJ

Udział w badaniach był dobrowolny, formularze ankietowe wypełniło 89 osób spośród 100 uczestników zajęć. Respondenci byli w wieku od 18 do 63 lat przy średniej 41,22 roku i medianie 42 lata. Wśród ankietowanych znalazło się 79 kobiet w wieku od 18 do 63 lat (średnia – 41,09, mediana – 42) i dziesięciu mężczyzn w wieku od 35 do 57 lat (odpowiednio – 42,2 i 39). Najliczniejszą grupą były osoby w wieku 40–49 (30), następnie 30–39 (27), 50–59 (16), 18–29 (10), powyżej 59 (3), 3 osoby nie podały swojego wieku. Ponad połowa badanych osób miało wykształcenie wyższe (50 ankietowanych), a w dalszej kolejności – średnie (27) i zawodowe (10). Dwie osoby nie udzieliły odpowiedzi na to pytanie. Zdecydowana większość ankietowanych kursantów przyjechała do Polski po rozpoczęciu pełnoskalowej inwazji Rosji na Ukrainę. Od lutego 2022 r. do Polski przybyło 79 ankietowanych kursantów. Pozostali wskazali, że są w Polsce od 2014 r. (1 osoba), 2018 (2), 2019 (1), 2020 (1) i 2021 (4). Z danych zaprezentowanych na wykresie 1 wynika, że wśród ankietowanych przeważała grupa, która wyjechała z Ukrainy w marcu 2022 r.

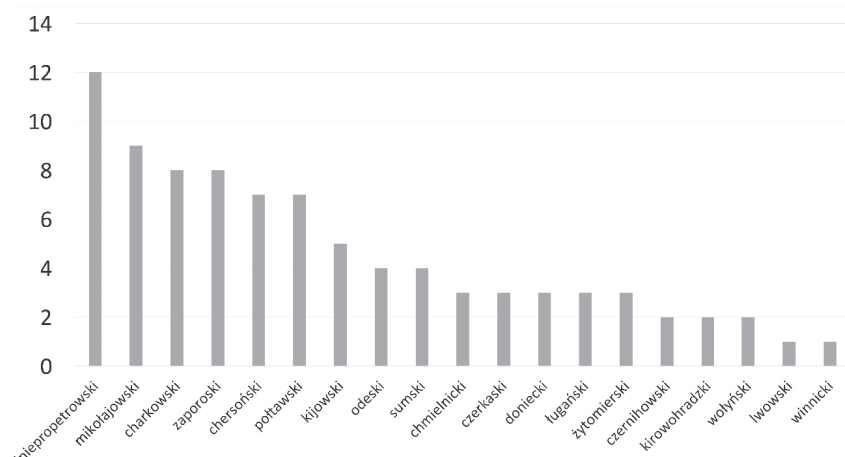
Wykres 1. Podział respondentów ze względu na wskazaną datę przyjazdu do Polski

Źródło: badanie własne autorów.

Najwięcej osób biorących udział w badaniu przyjechało do Polski z obwodów dniepropetrowskiego (12 badanych), mikołajowskiego (9), charkowskiego (8), zaporoskiego (8), chersońskiego (7) i połtawskiego (7), czyli terenów, na których toczyły się w czasie ich wyjazdu do Polski intensywne walki.

Wykres 2. Podział respondentów ze względu na wskazany obwód, w którym zamieszkiwali bezpośrednio przed wyjazdem do Polski

Źródło: badanie własne autorów.

Ciekawych wniosków dostarczają odpowiedzi na pytanie o język / języki uznawane przez respondentów za podstawowe. 54 osoby wskazały wyłącznie język ukraiński, pięć osób – tylko język rosyjski (wśród nich pojawiła się jedna odpowiedź z uwagą „kiedyś mówiłam po rosyjsku, teraz chcę po polsku” (K42¹)). Natomiast 29 osób wymieniło jako podstawowe oba te języki. Analizując odpowiedzi, zwrócono uwagę na to, który język był wymieniany przez respondentów w pierwszej kolejności: 24 razy był to język ukraiński, pięć razy – język rosyjski (ze względów osobistych badani, posługujący się językiem rosyjskim, mogli go jednak nie wymienić jako języka dla nich podstawowego). Jedna osoba – prawdopodobnie w wyniku błędnej interpretacji pytania – wskazała język polski. W ankietach respondenci wymieniali również znajomość innych języków obcych: angielskiego (58), niemieckiego (21), francuskiego (8), hiszpańskiego (1). Więcej niż jednego języka obcego uczyło się 11 osób, zwykle były to języki angielski i niemiecki (8). Brak znajomości innych języków niż ukraiński i rosyjski zadeklarowało 12 osób.

Z perspektywy planowania procesu dydaktycznego cenną informację stanowi odpowiedź na pytanie, czy uczący się mieli wcześniej kontakt z językiem polskim. Większość respondentów (72 osoby) udzieliła odpowiedzi negatywnej. Wśród części ankietowanych, dla których język polski z różnych powodów nie był zupełnie nowy (17), osiem osób uczyło się języka polskiego samodzielnie, trzy osoby wyjeżdżały wcześniej do Polski, czterej kolejni respondenci zarówno uczyli się języka polskiego samodzielnie, jak i wyjeżdżali do Polski. Pojedyncze osoby udzieliły odpowiedzi, że miały kontakt z polską kulturą („oglądałam filmy po polsku” – K42) oraz że polski był językiem, który znali ich przodkowie („miałam [kontakt], kiedy byłam dzieckiem, mój dziadek znał język polski” – K32).

4. ANALIZA WYNIKÓW BADAŃ ANKIETOWYCH – INTERFERENCJE JĘZYKOWE

W pierwszej kolejności respondenci oceniali w badaniu ankietowym, czy – ich zdaniem – język polski i ukraiński są do siebie podobne. Znacząca większość uczących się (86) wskazała, że dostrzega podobieństwo między językami, jedynie trzy osoby udzieliły odpowiedzi negatywnej. Kolejne trzy osoby zasygnalizowały dodatkowo, że istnieje także podobieństwo do języka rosyjskiego. Ankietowani wskazywali obszary najbardziej zbliżone (podobne / identyczne słownictwo: „podobne słowa” (K52); „wiele słów jest takich samych” (K62) oraz podobieństwa fonetyczne: „wymowa słów” – M36) i odmienne (raz wskazano słownictwo: „[...] musimy nauczyć się wielu nowych

¹ objaśnienie oznaczenia: płeć i wiek respondenta.

słów” – K33). Jedna osoba odpowiedziała, że języki są podobne, ale: „można zrozumieć, trudno mówić” (K57). Kolejny respondent udzielił odpowiedzi, że język polski wydaje się podobny do ukraińskiego: „może dla kogoś, kto już się z nim spotkał” (K43). Spośród 86 odpowiedzi twierdzących 14 osób zaznaczyło, że podobieństwo jest częściowe (tj. udzieliło odpowiedzi: „trochę”; „troszkę”; „częściowo”; „nie zawsze”; „w małym stopniu”; „w pewnych punktach”); dodatkowo trzy osoby podjęły próbę procentowego oszacowania podobieństwa między językami: „w 35% podobny” (Kbd²); „tak, gdzieś na połowę” (K18); „na 80% – ma trochę inną wymowę i akcent” (M45).

W kolejnym pytaniu, dotyczącym podobieństw między językiem polskim a ukraińskim, najwięcej osób dostrzegło zbliżoną leksykę (por.: „dużo jest tych samych słów” (K50); „dużo słów ukraińskich jest podobne do polskich” (M39); „słowa o tym samym znaczeniu” – K43). Respondenci podali łącznie 97 różnych przykładów słów i wyrażen tożsamych semantycznie w obu językach, które zostały zestawione w tabeli 1.

Tabela 1. Zestawienie przykładów podobieństw w zakresie leksyki polskiej i ukraińskiej

Kategoria	Przykłady
Rzeczowniki (64)	[5x] mama – <i>мама</i> ; [4x] cebula – <i>цибуля</i> ; [4x] chleb – <i>хліб</i> ; [4x] rodzina – <i>родина</i> ; [4x] tata – <i>тато</i> ; [3x] kawa – <i>кава</i> ; [3x] syn – <i>син</i> ; [3x] uroda – <i>врода</i> ; [2x] babcia – <i>бабуся</i> ; [2x] dokument – <i>документ</i> ; [2x] farba – <i>фарба</i> ; [2x] godzina – <i>година</i> ; [2x] miasto – <i>місто</i> ; [2x] pietruszka – <i>петрушка</i> ; [2x] pies – <i>пес</i> ; [2x] słowo – <i>слово</i> ; [2x] umowa – <i>умова</i> ; [2x] uwaga – <i>увага</i> ; apteka – <i>аптека</i> ; brat – <i>брат</i> ; chłopak – <i>хлопець</i> ; czerwiec – <i>червень</i> ; dach – <i>дах</i> ; deska – <i>доска</i> ; dzieci – <i>діти</i> ; dzień – <i>день</i> ; dziewczyna – <i>дівчина</i> ; głowa – <i>голова</i> ; gra – <i>гра</i> ; grudzień – <i>грудень</i> ; jesień – <i>осінь</i> ; kierownik – <i>керівник</i> ; kolory – <i>кольори</i> ; kot – <i>кот</i> ; kwiaty – <i>квіти</i> ; kwiecień – <i>квітень</i> ; lato – <i>літо</i> ; lekarz – <i>лікар</i> ; listopad – <i>листопад</i> ; ludzie – <i>люди</i> ; miska – <i>миска</i> ; nauka – <i>наука</i> ; notariusz – <i>нотаріус</i> ; okno – <i>вікно</i> ; okulary – <i>окуляри</i> ; pociąg – <i>потяг</i> ; potrzebuje – <i>потреби</i> ; przeszkoda – <i>перешкода</i> ; przykład – <i>приклад</i> ; rano – <i>ранок</i> ; ręka – <i>рука</i> ; rozmowa – <i>розмова</i> ; smak – <i>смак</i> ; sobota – <i>субота</i> ; sprawa – <i>справа</i> ; stół – <i>стіл</i> ; śmierć – <i>смерть</i> ; tort – <i>торт</i> ; ugoda – <i>угода</i> ; uwięzienie – <i>ув'язнення</i> ; wieczór – <i>вечір</i> ; wiosna – <i>весна</i> ; woda – <i>вода</i> ; wrzesień – <i>вересень</i> ; zima – <i>зима</i>
Czasowniki (12)	[2x] czekać – <i>чекати</i> ; [2x] malować – <i>малювати</i> ; [2x] pisać – <i>писати</i> ; budować – <i>будувати</i> ; grać – <i>грати</i> ; jechać – <i>їхати</i> ; kochać – <i>кохати</i> ; pracować – <i>працювати</i> ; rozumieć – <i>розуміти</i> ; siedzieć – <i>сидіти</i> ; unikać – <i>унікати</i> ; zapraszać – <i>запрошувати</i>
Przymiotniki (6)	brudny – <i>брудний</i> ; ciekawy – <i>цікавий</i> ; kreatywny – <i>креативний</i> ; podobny – <i>подібний</i> ; mały – <i>малий</i> ; zły – <i>злий</i>
Przysłowki (3)	dobrze – <i>добре</i> ; jasno – <i>ясно</i> ; szybko – <i>швидко</i>

² Objasnienie oznaczenia: respondent nie odpowiedział na pytanie dotyczące wieku.

Liczebniki (2)	[2x] dwa – <i>два</i> ; sto – <i>сто</i>
Zaimek pytajny (1)	kto – <i>хто</i>
Partykuła twierdząca (1)	tak – <i>так</i>
Formuły grzecznościowe (3)	[2x] dzień dobry – <i>добрий день</i> ; dobranoś – <i>добранич</i> ; dziękuję – <i>дякую</i>
Inne wyrażenia (3)	[2x] numer telefonu – <i>номер телефону</i> ; [2x] karta SIM – <i>сім карта</i> ; słoneczna pogoda – <i>сонячна погода</i>

Źródło: badanie własne autorów.

Wiele przykładów przywołanych w tabeli należy do słownictwa podstawowego, przyswajanego na początkowych etapach nauki języka polskiego, np. nazwy członków rodziny, części ciała, zwierząt domowych, produktów spożywczych czy przedmiotów codziennego użytku. Można również wskazać takie kategorie, jak nazwy pór roku, miesięcy czy dni tygodnia. Wśród podanych przykładów występują internacjonalizmy (np. kreatywny – *креативний*). Tego rodzaju analogie można uznać za znaczące ułatwienie: „[...] wiele słów brzmi tak samo lub podobnie, wiele nieznanych słów można zrozumieć na podstawie kontekstu” (K24); „z pierwszego wrażenia wszystko rozumiesz” (K47). Jak podkreślają badacze, tożsame wyrazy pospolite mogą w tym wypadku „stanowić oś fenomenu komunikatywności” (Hofmański, 2019, s. 62).

Jeden z kursantów zwrócił uwagę na specyfikę uczenia się języka polskiego w warunkach dwujęzyczności ukraińsko-rosyjskiej (zob. Levchuk, 2019). Wyraził on następującą opinię: „język polski jest pewną mieszanką słów ukraińskich i rosyjskich; każdy Ukrainiec rozumie język rosyjski, dlatego język polski jest intuicyjny” (K47), którą zilustrował przykładem słowa: „róża” – ukr. *троянда*, ale ros. *роза* (pomimo odmienności leksykalnych w języku polskim i ukraińskim, rozumienie może ułatwić znajomość języka rosyjskiego). Ankietowani zauważali jednak, że podobieństwo leksyki może być pozorne, świadczy o tym następująca wypowiedź „są te same słowa, ale nie zawsze mają to samo znaczenie” (K28). Podkreślono również analogie w odmianie niektórych wyrazów i konstrukcji zdania.

Różnice między językiem polskim a ukraińskim zostały wymienione przez respondentów w kolejnym pytaniu ankietowym. Uzyskano w nim 84 odpowiedzi, spośród których w 66 przypadkach wskazano inny alfabet. Różnicę tę można uznać za oczywistą, a jednocześnie znacząco utrudniającą uczenie się języka polskiego w przypadku wcześniejszego kontaktu wyłącznie z alfabetem cyrylicy. Za trudne w zapisie ankietowani uznali: [2x] poprawne użycie ż, rz – ж; h, ch – х; [2x] zapis zmiękczenia ś – ш, ć – ч, ź – з; mylenie liter n – н, g – г; a także trudności związane ze stosowaniem litery ł oraz używaniem samogłosek nosowych ą i ę. Podkreślali też brak pewnych liter / dwuznaków

w języku ukraińskim, które występują w języku polski („nie ma takich liter: cz, sz, rz, ą, ę, j” – K33), i odwrotnie („jest w języku ukraińskim я, є” – K28). Sygnalizowano również odrębności zapisu w polszczyźnie („litery są z kropkami, kreskami, ogonkami: ą, ę, ż, ń, ś, ł” – K47).

59 osób wskazało, że wymowa w obu językach nie jest tożsama. Zaznaczano również, że odmienne jest akcentowanie i – jak określił jeden z uczestników badania – inna jest „melodyjność brzmienia” (K52) polskiej mowy. Ważne jest też zwrócenie uwagi na rozbieżności między pisownią a wymową („kombinacja liter w dźwiękach – nie wiadomo, gdzie ich użyć” – K52). Występujące paralele fonetyczne, powodujące błędy interferencyjne w wymowie, mają przełożenie na błędną pisownię.

Oprócz omówionych powyżej wyrazowych podobieństw w języku polskim i ukraińskim, respondenci wskazali również trudności związane z odmienną leksyką. Były 32 takie osoby; podały one przykłady z wcześniej wymienianych kategorii tematycznych, np. nazwy niektórych miesięcy (maj – *травень*; październik – *жовтень*). Cztery osoby zasygnalizowały problemy wynikające z mylącego podobieństwa słów w języku polskim i ukraińskim: „są słowa, które mają podobną wymowę, ale inne znaczenie” (K31); „te same słowa mają różne znaczenia” (K51); „odwrotne znaczenia niektórych słów” (K52). Uczestnicy badania wskazywali obszary przenikania leksyki, powodującego błędną substytucję poszczególnych elementów języka, wynikającą – co naturalne – ze skojarzeń z lepiej opanowanym systemem. W badaniu ankietowym pojawiły się typowe słowa wymawiane podobnie w obu językach, jednak mające odmienne znaczenie, sprawiające trudność uczącym się:

- [3x] pol. „magazyn” – ukr. *магазин* („sklep”); pol. „sklep” – ukr. *склеп* („krypta”);
- [3x] pol. „dywan” – ukr. *диван* („kanapa”);
- [2x] pol. „zaraz” – ukr. *зараз* („teraz”);
- [2x] pol. „owoce” – ukr. *овочи* („warzywa”);
- [2x] pol. „arbuz” – ukr. *гарбуз* („dynia”);
- pol. „czaszka” – ukr. *чашка* („filizanka”), przykład podany w ankiecie: *чашка кави* („filizanka kawy”);
- pol. „żona” / „żonka” – ukr. *жінка* („kobieta”);
- pol. „lekkie” – ukr. *легко* („łatwo”);
- pol. „dużo” – ukr. *дуже* („bardzo”), przykład podany w ankiecie: *я дуже люблю міцну каву* („bardzo lubię mocną kawę”).

W jednym przykładzie odmienności polskiej i ukraińskiej leksyki wskazano nie tyle rozbieżność semantyczną, co stylistyczną i związaną z zakresem użycia: pol. „samochód” – ukr. *автомобіль*; w języku polskim: „automobil” – książk. ‘samochód’, ale określenie jest współcześnie używane w odniesieniu do dawnych lub zachowanych, zabytkowych samochodów (WSJP). Respondenci podali również dwa przykłady

podobieństw między językiem polskim i rosyjskim, które – w ich ocenie – również są znaczące dla Ukraińców w większości znających język rosyjski:

- pol. „zakazać” – ros. *заказать* („zamówić”), przykład podany w ankiecie: *заказать пиццу* („zamówić pizzę”);
- pol. „uroda” – ros. *урод* („osoba z fizycznymi zniekształceniami”), przykład podany w ankiecie: „salon urody” – skojarzenie przeciwstawne: z brzydotą.

Przykłady potwierdzają również dosyć swobodne przechodzenie między kodami językowymi w warunkach ukraińsko-rosyjskiego bilingwalizmu (por. Levchuk, 2019). W tym szczególnym przypadku należy zaznaczyć, że „jasne rozdzielanie, które interferencje mają swe źródło w języku ukraińskim, które w rosyjskim jest praktycznie niemożliwe” (Kowalewski, 2015, s. 338). Podobieństwa leksykalne mają korzenie słowiańskie. Dowodzą, że określone wyrazy zachowały podobną formę, ale historycznie rozwinęły się w kierunku innych znaczeń.

Wśród badanych 23 osoby odniosły się do różnic związanych z odmianą wyrazów, w tym 20 zasygnalizowało trudności z odmianą czasowników, w także z odmianą rzeczowników i przymiotników; pojawiła się również ogólna odpowiedź: „końcówki”. Liczebniki stanowiły istotną różnicę dla 14 ankietowanych. Kolejne cztery osoby wskazały na inną budowę zdań. Jedna osoba zwróciła uwagę na niekiedy odmienny szyk zdania w języku polskim i ukraińskim (przykład podany w ankiecie: *польська мова* – „język polski”). Również jeden respondent odpowiedział bardzo ogólnie, że w tych językach wszystko jest inne.

5. ANALIZA WYNIKÓW BADAŃ ANKIETOWYCH – INTERFERENCJE KULTUROWE

Zwrócenie uwagi na interferencje kulturowe w procesie nauczania jest istotne ze względu na dalszą aktywność osób uczących się języka polskiego w Polsce, ponieważ „wszelkie komunikowanie wymaga choćby odrobiny wspólnej kompetencji kulturowej i zwrotnie współtworzy taką kompetencję” (Golka, 2016, s. 43). Wzajemne wpływy kulturowe mogą prowadzić do skomplikowanych sytuacji nie tylko opierających się na opozycji swój-obcy, lecz również poliwalencji – równoległym uczestniczeniu w różnych kręgach kulturowych i „poczuciu wielorakiej przynależności” (Bartmiński, 2007, s. 52).

Jak wspomniano powyżej, ankietowani podkreślali bardzo zbliżoną leksykę języków polskiego i ukraińskiego, zwłaszcza na poziomie podstawowym – zwracali np. uwagę, że nie sprawiają im problemów powitania i proste sposoby nawiązywania kontaktu. W części opisowej ankietowani najczęściej wskazywali barierę związaną z używaniem formuł grzecznościowych, których budowa jest inna niż w języku polskim (por. Korol,

2007). W wielu przypadkach przezwyciężenie przyzwyczajęń do znanych norm językowo-kulturowych nie jest dla osób uczących łatwe i bywa tłumaczone trudnościami z „przestawieniem się” na formę, która w rodzimym języku „nie uwzględnia należytego szacunku wobec współmówcy” (Jaskot, 2016, s. 142), np. używanie liczby mnogiej jako formy grzecznościowej, stosowanej w języku ukraińskim i rosyjskim.

Podczas badań odnotowano zjawisko pozytywnej interferencji kulturowej, co wynika stąd, że niektóre obszary wiedzy historycznej i kompetencji społecznych w przypadku Słowian, uczących się innych języków słowiańskich, są wspólne i znane (Prokopenko i Kryvoruchko, 2017). Niektórzy ankietowani wskazywali, że dostrzegane podobieństwa pomogły im w dostosowaniu się do życia w Polsce, np. „bardzo pomogła znajomość języka ukraińskiego i ukraińskiej kultury, łatwiej było uczyć się polskiego i dostosować się do społeczeństwa w Polsce” (K30). Jedynie kilka osób stwierdziło, że trudno im było zaadaptować się do zwyczajów panujących w Polsce.

*

Z perspektywy nauczyciela języka polskiego w grupach osób prymarnie ukraińsko- i / lub rosyjskojęzycznych wiedza na temat zależności między językami, powodujących typowe pomyłki w procesie uczenia się, pozwala wziąć pod uwagę trudne dla tej grupy obszary polszczyzny i zwalczać błędy interferencyjne (por. Maliszewski, 2016). Służyć temu może podejście konfrontatywne i odpowiednio dobrane ćwiczenia wykorzystywane podczas zajęć (por. Maliszewski, 2019). Nauczanie interkomprehensywne może przyspieszać uczenie się języka obcego (Gębał, 2016, s. 83). Istotne jest podejście nauczyciela, umożliwiające efektywne wykorzystanie już posiadanych umiejętności językowych w opanowywaniu kolejnego języka.

BIBLIOGRAFIA

- Baranivska, O. (2007). Polsko-ukraińskie interferencje gramatyczne i leksykalne w nauczaniu języka polskiego jako obcego. W: M. Czermińska, K. Meller, i P. Fliciński (red.), *Literatura, kultura i język polski w kontekstach i kontaktach światowych* (s. 747–753). Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Borysiewicz, H. (2013). Nauczyć prośby: zagadnienia interferencji językowo-kulturowej w nauczaniu języka polskiego jako obcego w środowisku rosyjskojęzycznym. *Acta Universitatis Lodzianensis. Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców*, 20, 159–166.
- Burkacka, I., Pawelec, R., i Zdunkiewicz-Jedynak, D. (red.) (2010). *Słowa – kładki, na których spotykają się ludzie różnych światów*. Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego.
- Dąbrowska, A., Dobesz, U., i Pasieka, M. (2010). *Co warto wiedzieć. Poradnik metodyczny dla nauczycieli języka polskiego jako obcego na Wschodzie*. Ośrodek Rozwoju Edukacji.

- Dąbrowski, M. (2001). *Swój, obcy, inny: z problemów interferencji i komunikacji międzykulturowej*. Świat Literacki.
- Gębał, P. (2016). Interkomprehensja, strategie mediacyjne i nauczanie języków obcych. W: E. Lipińska, i A. Seretny (red.), *Tłumaczenie dydaktyczne w nowoczesnym kształceniu językowym* (s. 77–93). Księgarnia Akademicka.
- Golka, M. (2016). Komunikowanie międzykulturowe. Przypomnienie głównych tez. *Multicultural Studies*, 1, 41–52. <https://doi.org/10.23734/mcs.2016.1.041.052>
- Górska, A. (2015). Błędy studentów z Ukrainy – zapobieganie i eliminacja w grupach o zróżnicowanych możliwościach (na podstawie doświadczeń Centrum Partnerstwa Wschodniego Uniwersytetu Opolskiego). *Acta Universitatis Lodziensis. Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców*, 22, 357–370. <https://doi.org/10.18778/0860-6587.22.24>
- Hirniak, U. (2020). Interferencje w strefie polsko-ukraińskich kontaktów językowych. *Polonia Inter Gentes*, (1), 165–182. <https://czaz.akademiazamojska.edu.pl/index.php/pig/article/view/518>
- Hofmański, W. (2012). Języki w kontakcie. Fenomen słowiańskiej komunikatywności. *Slavia Occidentalis*, 69, 91–107.
- Hofmański, W. (2019). Leksykalno-komunikacyjne aspekty słowiańskiej interkomprehensji. *Prace Językoznawcze*, 21(2), 57–69.
- Izdebska-Długosz, D. (2021a). *Błędy gramatyczne w polszczyźnie studentów ukraińskojęzycznych*. Księgarnia Akademicka.
- Izdebska-Długosz, D. (2021b). Nauczanie polskiej deklinacji i składni w grupach wschodniosłowiańskich. *Acta Universitatis Lodziensis. Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców*, 28, 117–132. <https://doi.org/10.18778/0860-6587.28.08>
- Jachimowska, K. (1999). Składniowa interferencja językowa u rosyjskojęzycznych studentów polonistyki. *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Linguistica*, 39, 3–10.
- Jaskot, M. P. (2016). Odniesienia kulturowe w nauczaniu języka obcego w grupie wielokulturowej – pułapki i wyzwania. *Linguodidactica*, 20, 133–149. <https://doi.org/10.15290/lingdid.2016.20.10>
- Kaleta, R. (2013). Zdłudne odpowiedniki białorusko-polskie. *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, 48, 123–141. <https://doi.org/10.11649/sfps.2013.008>
- Korol, L. (2007). Kłopoty Ukraińców z polską etykietą językową. W: M. Czermińska, K. Meller, i P. Fliciński (red.), *Literatura, kultura i język polski w kontekstach i kontaktach światowych* (s. 873–878). Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Kowalewski, J. (2015). Dlaczego popełniłeś ten błąd? Próba glottodydaktycznego opisu i klasyfikacji błędów popełnianych przez uczących się języka polskiego jako obcego na Ukrainie. *Acta Universitatis Lodziensis. Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców*, 22, 337–355. <https://doi.org/10.18778/0860-6587.22.23>
- Krawczuk, A. (2010). Błędy gramatyczne studentów polonistyki lwowskiej spowodowane interferencją polsko-ukraińską. W: J. Rieger, i D. A. Kowalska (red.), *Język polski dawnych Kresów Wschodnich* (t. 4, s. 351–365). Wydawnictwo Naukowe Semper.
- Krawczuk, A. (2013). Co i jak myślą o polszczyźnie jej ukraińskojęzyczni użytkownicy (na podstawie badań nad świadomością normatywną studentów polonistyki lwowskiej). W: A. Rabczuk (red.), *Edukacja Międzykulturowa. Forum Glottodydaktyczne. Materiały z Konferencji Naukowej* (s. 95–116). Centrum Języka Polskiego i Kultury Polskiej dla Cudzoziemców Polonicum Uniwersytetu Warszawskiego.
- Levchuk, P. (2019). Ukrainian, Polish and Russian Trilingualism Among Ukrainians of Non-Polish Origin Living in Poland. *Cognitive Studies / Études cognitives*, 19. <https://doi.org/10.11649/cs.1988>

- Łesiów, M. (2003). Historia wzajemnych kontaktów i wpływów języka polskiego i ukraińskiego. W: D. Buczko, i M. Łesiów (red.), *Z badań nad polsko-ukraińskimi powiązaniem językowymi* (s. 11–23). Wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.
- Maliszewski, B. (2016). Pokonując interferencje – nauczanie sprawności pisania w początkujących grupach wschodniosłowiańskich. W: W. Próchniak, i M. Smoleń-Wawrzusiszyn (red.), *Nauczanie języka polskiego jako obcego. Tradycje i innowacje* (s. 129–138). Wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.
- Maliszewski, B. (2019). Ku absencji interferencji – sposoby utrwalania poprawnych form gramatycznych w nauczaniu języka polskiego młodzieży z Ukrainy. *Roczniki Humanistyczne*, 67(10), 99–111. <http://dx.doi.org/10.18290/rh.2019.67.10-7>
- Marcinkiewicz, J. (2013). O kognitywnym rozumieniu interferencji oraz transferu językowego w akwizycji L2. *Scripta Neophilologica Posnaniensia*, (13), 67–75. <https://doi.org/10.14746/snp.2013.13.06>
- Niewiara, A. (2015). Słowa klucze kultury w sytuacji bliskiego sąsiedztwa kultur i powinowactwa językowego (dusza–serce). *LingVaria*, 10(20), 291–304. <https://doi.org/10.12797/LV.10.2015.20.22>
- Pančíková, M., i Horák, A. (2020). Transfer in Related Slavic languages. *Acta Universitatis Lodziensis. Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców*, 27, 81–92. <https://doi.org/10.18778/0860-6587.27.03>
- Prokopenko, O., i Kryvoruchko, L. (2017). Similarities and Cultural Differences as a Basis for the Development of Mutually Beneficial Relations Between Poland and Ukraine. *Perspektywy Kultury*, 17(2), 7–16.
- Przechodzka, G. (1993). Z problematyki interferencji językowej w nauczaniu języka polskiego Polaków ze Wschodu. W: J. Mazur (red.), *Metodyka kształcenia językowego Polaków ze Wschodu* (s. 39–48). Wydawnictwo UMCS.
- Przechodzka, G., i Hudy, W. (2021). Interferencje leksykalne w wypowiedziach pisemnych Słowian ze Wschodu (na podstawie pisemnych prac certyfikacyjnych z roku 2019, poziom B1). *Acta Universitatis Lodziensis. Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców*, 28, 133–143. <https://doi.org/10.18778/0860-6587.28.09>
- Saturno, J., i Gębał, P. (2022). Interkomprensja w nauczaniu języka polskiego jako obcego (JPJO) Słowian wschodnich. *Acta Universitatis Lodziensis. Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców*, 29, 213–229. <https://doi.org/10.18778/0860-6587.29.14>
- Skalska, A., i Skalski, T. (1995). Pułapka komunikatywności. W: J. Mazur (red.), *Kształcenie sprawności komunikacyjnej Polaków ze Wschodu* (s. 49–57). Wydawnictwo UMCS.
- Żmigrodzki, P. (red.) (2007). *Wielki słownik języka polskiego*. Instytut Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk. <https://wsjp.pl/>

INTERFERENCJE JĘZYKOWE I KULTUROWE W NAUCZANIU
JĘZYKA POLSKIEGO JAKO OBCEGO UCHODźCÓW WOJENNYCH Z UKRAINY
(WYNIKI BADAŃ ANKIETOWYCH)

Streszczenie

Anonimowe badania ankietowe przeprowadzono w czerwcu 2023 r. wśród uchodźców z Ukrainy, którzy uczestniczyli w intensywnym kursie języka polskiego, przygotowującym do podjęcia pracy. Grupa badana liczyła 89 osób. Wyniki badań wskazują, że wśród uczących się języka polskiego osób pochodzących z Ukrainy można zaobserwować silne interferencje zarówno na płaszczyźnie językowej, jak i kulturowej. Ankietowani zauważali liczne fonologiczne, leksykalne i gramatycz-

ne zbieżności języka polskiego i ukraińskiego, a wysoka interkomprehensja sprzyjała kształceniu poszczególnych umiejętności, zwłaszcza – receptywnych. Kursanci podkreślali wiele wspólnych społeczno-kulturowych elementów. Ustalono również, że szybko osiągnięta komunikatywność może powodować przeszacowywanie własnych umiejętności językowych i kulturowych, a pojawiające się pułapki interferencyjne wpływają na zakłócenia komunikacji.

Słowa kluczowe: język polski; język ukraiński; transfer językowy; interferencje językowe; interkomprehensja; języki słowiańskie; glottodydaktyka

LINGUISTIC AND CULTURAL INTERFERENCE IN TEACHING
POLISH AS A FOREIGN LANGUAGE TO WAR REFUGEES FROM UKRAINE
(SURVEY RESULTS)

S u m m a r y

An anonymous survey was conducted in June 2023 among refugees from Ukraine who participated in an intensive Polish language course aimed at preparing them for employment in Poland. The research group consisted of 89 people. The research results indicate that a solid interference can be observed among Ukrainians learning Polish, both linguistically and culturally. The respondents noticed numerous phonological, lexical and grammatical similarities between Polish and Ukrainian, and the high level of intercomprehension helped them to develop individual skills, especially receptive ones. The students also emphasized many shared sociocultural elements. It was also found that quickly acquired communicative competence may cause learners to overestimate their linguistic and cultural skills, and the traps resulting from language interference often lead to disrupted communication.

Keywords: Polish; Ukrainian; language transfer; language interferences; intercomprehension; Slavic languages; glottodidactics